

обусловленности процессуальных и тактических решений по определению и применению конкретных тактических средств характером решаемой задачи, обусловленной предметом доказывания по уголовному делу; планирования тактико-криминалистического сопровождения доказывания, обеспечения целесообразного, наиболее эффективного тактического построения следственного действия, оптимального сочетания ряда следственных действий при проведении тактической комбинации; учета и использования возможностей повторного проведения следственных действий; использования фактора внезапности и полученных доказательств для изобличения виновных; оптимального взаимодействия следователей с работниками контрольно-ревизионных органов, экспертами, специалистами, сотрудниками средств массовой информации и с общественностью; оптимального использования организационных преимуществ осуществления расследования группой следователей; соблюдения следственной тайны и снижения тактических рисков; защиты содействующих правосудию лиц.

Обогащение криминалистических методик криминалистическими классификациями групповых преступлений позволит упорядочить уголовно-процессуальную и криминалистическую деятельность в процессе их выявления, расследования и предупреждения, вооружив практических сотрудников системными знаниями специфики каждого конкретного криминального деяния и их совокупности в целом.

Список библиографических ссылок:

1. Салекин М. С. Некоторые вопросы формирования методики расследования отдельных видов преступлений. *Центральный научный вестник*. Том 2. 2017. № 13. С. 14-16.
2. Бычков А. В. Принципы формирования и использования криминалистических методик расследования коррупционных преступлений. *Академический юридический журнал*. 2013. № 2 (52). С. 41-46.
3. Возгрин И. А. Введение в криминалистику. История, основы теории, библиография. СПб.: Юридл. Цент Пресс, 2003. С. 475.

УДК 343. 6

**Марина Олександрівна КОЛЕСНИК,**

старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2318-2973>

## **ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

Проблемним питанням довічного позбавлення волі, його юридичної природи, нормативно-правового регламентування, розвитку та вдосконалення, а так само застосування та відбування, приділяється достатньо велика увага у роботах фахівців з кримінального та кримінально-виконавчого права. Зокрема, різні аспекти означеної тематики досліджували В. І. Анісімов, Є. Ю. Бараш, Ю. В. Баулін, О. В. Беца, С. П. Головатий, І. М. Даньшин, О. Ф. Кістяківський,

В. В. Ленъ, В. А. Львовчкін, М. І. Мельник, Л. О. Мостепанюк, М. І. Панов, В. В. Сташис, А. Х. Степанюк, В. Я. Тацій, В. М. Трубников та інші.

Довічне позбавлення волі в системі покарань, передбаченої національним законодавством, є достатньо новим видом – лише у 2000 р. Кримінальний кодекс України 1960 р. був доповнений ст. 25-2, яка передбачала покарання у виді довічного позбавлення волі. Чинний Кримінальний кодекс України (2001 р.) (далі – КК України) у ч.1 ст. 64 визначає, що довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк (1). Наразі законом передбачено 17 видів злочинів, за які може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі. Крім того, порядок та умови виконання і відбування покарання у виді довічного позбавлення волі регулюється розділом IV Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) (2).

У нормативному регулюванні, практиці застосування, порядку виконання, звільнення від відбування даного покарання існує достатня кількість питань, що потребують поглибленого наукового розгляду, серед яких можна окреслити наступні.

По-перше, не зважаючи на позицію Конституційного Суду України, який у своєму рішенні визнав автоматичну заміну особам, засудженим до смертної кари, цього покарання на покарання у виді довічного позбавлення волі правомірною, а також подальше рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Рубан проти України», який не визнав заміну смертної кари довічним позбавленням волі порушенням ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (3), у наукових колах вказані рішення викликали у свій час неоднозначну реакцію і дотепер є прихильники протилежного погляду на це питання.

По-друге, значну дискусію викликає питання відповідності довічного позбавлення волі меті покарання, оскільки згідно з ч.2 ст. 50 КК України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Як свідчить практика, тривалі терміни покарання ведуть не до виправлення засуджених, а навпаки, до вимушеної адаптації в умовах існуючої субкультури зі своїми законами, звичаями, що в результаті призводить до деградації особи в контексті суспільно корисного суб'єкта. Тож слід з'ясувати не питання про абстрактну можливість виправлення, а вирахувати чіткий алгоритм дій, який би вказав вектор напрямку до чіткого, вираженого плану не тільки до збереження соціальних навичок, але й повної ресоціалізації особи (4, с. 183). Отже, наразі метою даного покарання є не виправлення та ресоціалізація засуджених, а в основному їх ізоляція від суспільства.

По-третє, суб'єктний склад осіб, до яких може застосовуватися довічне позбавлення волі, також є предметом наукових обговорень. Зокрема, наводяться аргументи щодо доцільності виключення жінок з цієї категорії осіб, при цьому були законодавчі спроби вирішити дане питання, але відповідний законопроект було відхилено (5). Іншою спірною категорією є особи, що досягли 65-річного віку. Деякі автори наголошують на тому, що хоча до них і не може застосовуватися покарання у вигляді довічного позбавлення волі, досягнення особою такого віку не означає заміну такого покарання. Відтак, пропонують

законодавчо закріпити заміну довічного позбавлення волі на строкове ув'язнення до осіб, що досягли 65-річного віку (6, с. 65-66).

По-четверте, запитання викликає і порядок призначення покарання за незакінчений злочин, за який санкція передбачає довічне позбавлення волі, оскільки за вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини, а за вчинення замаху на злочин – двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК (1), а у деяких випадках «найбільш суворим видом покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України», є покарання, яке не ділиться навпіл, зокрема довічне позбавлення волі. Цей вид покарання, на відміну від усіх інших (основних), не має встановлених законом меж, що не дозволяє суду обрати певний розмір чи строк покарання (7, с. 159). Український законодавець теж здійснив спробу вирішити зазначену проблему, прийнявши 07.09.2016 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених», яким ст. 68 КК України була доповнена частиною 4 наступного змісту: «Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-1, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, частині першій статті 442 та статті 443 цього Кодексу» (8). З одного боку – чітко закріплено положення про незастосування довічного позбавлення волі за готування та замах, що дозволяє припинити дискусію та двозначне тлумачення закону з цього приводу, з іншого – викликає нові питання у випадках, визначених як виключення з цього правила.

Наступним, і одним з найбільш обговорюваних і гострих, питанням є звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, від відбування покарання. Серед передбачених ст. 152 КВК України загальних підстав для звільнення від відбування покарання (2) лише дві з них надають можливість довічно засудженому звільнитися від відбування даного покарання: помилування та хвороба особи.

Так, у ст. 87 КК України вказано, що актом помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі строком не менш як 25 років (1). Право здійснювати помилування належить лише Президенту України, а процедура регламентована Положенням про порядок здійснення помилування від 21.04.2015 р. (9). Аналіз відповідних правових норм та практики їх застосування свідчить, що дана підстава не може гарантувати стовідсоткового досягнення очікуваного результату для ув'язненої особи, а в цілому інститут помилування в Україні є майже неідеальним, має низку суперечливих та невирішених питань. Щодо другої підстави звільнення від довічного позбавлення волі слід зазначити, що тяжка хвороба засудженої особи є досить серйозним чинником для того, щоб звільнити її від відбування покарання. Однак на практиці вона теж майже не застосовується. Першим прецедентом є справа О. Каверзіна (10).

Особливу увагу науковці звертають на недосконалість законодавчого урегулювання захисту прав довічно засуджених осіб, при цьому головний акцент робиться на неможливості застосування до них умовно-дострокового звільнення.

Вказане питання набуває особливого значення з огляду на міжнародну практику застосування позбавлення волі до засуджених, особливо на рішення Європейського суду з прав людини з цього приводу, а також на низку нормативно-правових актів різних міжнародних інституцій.

Порівнюючи можливість дострокового звільнення від довічного позбавлення волі в Україні та деяких інших державах, необхідно зазначити, що наш законодавець унеможливило використання цього права засудженими, адже наразі ані КК України, ані КВК України не дозволяють застосовувати умовно-дострокове звільнення до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Є. Ю. Бараш зазначає, що сама по собі відсутність у нормах закону вказівки на їх (норм про умовно-дострокове звільнення) застосування виключно до засуджених, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, вказує на доцільність установлення окремих правил для засуджених довічно [11, с. 347]. Український законодавець робить спроби урегулювати і це питання – у Верховній Раді України зареєстровано низку законопроектів, які передбачають право на умовно-дострокове звільнення для довічників.

Окрім зазначених, існують й інші проблемні питання, пов'язані з призначенням покарання у виді довічного позбавлення волі, звільненням від його відбування тощо, кожне з яких потребує окремого ґрунтовного аналізу та удосконалення правових норм у зазначеній сфері.

Список бібліографічних посилань:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. N 2341-III. Дата оновлення: 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 року № 1129-IV. Дата оновлення: 16. 01. 2020 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.

3. «Рубан проти України»: застосування статті 7 Конвенції (заява № 8927/11, від 12.07.2016 р. URL: [https://protocol.ua/ru/ruban\\_proti\\_ukraini/](https://protocol.ua/ru/ruban_proti_ukraini/)).

4. Малярчук Н. В., Мороз М. В. Довічне позбавлення волі: недоліки виконання покарання. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2018. № 4 (49). С. 182-188.

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінальної відповідальності жінок) № 2254а від 03.07.2015 р. URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=54261](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54261).

6. Степанюк А. Довічне позбавлення волі як еквівалент смертній карі. *Пожизненное заключение. Международные стандарты и практика в Украине и за рубежом*. / сост. А. П.Букалов. Донецк: «Донецкий Мемориал», 2001. С.63-72.

7. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. 232 с.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: закон України від 07.09.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 43. Ст. 736.

9. Про Положення про порядок здійснення помилування: указ Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. Дата оновлення: 22.08. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015>.

10. Ухвала Апеляційного суду Вінницької області у справі № 127/22694/16-к від 03.11.2017 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70007629#>.

11. Бараш Є. Ю. Загальні тенденції гуманізації та перспективи пенітенціарної пробації щодо довічного позбавлення волі. *Вісник Асоціації кримінального права України*. Харків: 2015. № 1 (4). С. 344-354.

УДК 343. 35 (477)

**Григорій Сергійович КРАЙНИК,**

асистент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук  
ORCID: <http://orcid.org/0000-00015703-4947>

### **ЩОДО ВИЗНАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 160 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ**

На даний час питання про систему корупційних злочинів в Україні є дискусійним. Перелік корупційних злочинів міститься у примітці до ст. 45 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Відповідно до примітки до ст. 45 КК України злочин, передбачений ст. 160 КК України «Підкуп виборця, учасника референдуму», не віднесено до корупційних злочинів (1). Водночас слід з'ясувати, чи є цей злочин корупційним за змістом, чи має усі ознаки корупції та чи слід його включати до переліку корупційних злочинів.

Відповідно до ч.1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей (2).

У ч.1 ст. 160 КК України йдеться про «прийняття пропозиції, обіцянки або одержання виборцем, учасником референдуму для себе чи третьої особи неправомірної вигоди за вчинення чи невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права або права голосу (відмова від участі в голосуванні, голосування на виборчій дільниці (дільниці референдуму) більше одного разу, голосування за окремого кандидата на виборах або відмова від такого голосування, передання виборчого бюлетеня (бюлетеня для голосування на референдумі) іншій особі), незалежно від фактичного волевиявлення особи та результатів голосування, – караються...», а у ч.2 ст. 160 КК України «пропозиція, обіцянка або надання виборцю чи учаснику референдуму неправомірної вигоди за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права чи права на участь у референдумі (відмова від участі в голосуванні, голосування